

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.922

В. І. БАРКО,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та психології
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

В. П. ОСТАПОВИЧ,

*кандидат юридичних наук,
начальник лабораторії психологічного забезпечення
Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ);*

В. В. БАРКО,

*кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник лабораторії психологічного забезпечення
Державного науково-дослідного інституту МВС України (м. Київ)*

ДОСВІД ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЗАРУБІЖНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ)

Висвітлено основні форми й методи психологічного забезпечення професійної діяльності поліцейських у розвинених зарубіжних країнах. Розкрито психологічні умови здійснення психологами та керівниками ефективної психопрофілактичної роботи з поліцейськими. Зроблено акцент на сучасних концепціях психологічного забезпечення діяльності поліції, покликаних забезпечити психологічну профілактику проблем у поліцейській організації, попередження конфліктів, стресів та емоційного вигорання поліцейських.

Ключові слова: поліція, психологічне забезпечення, психопрофілактична робота, психологічний відбір, керівники, професійно-психологічний тренінг.

Barko, V.I., Ostapovich, V.P. and Barko, V.V. (2016), "Experience of psychological support of the police activities (based on the materials of foreign information sources)" ["Dosvid psykholohichnoho zabezpechennia diialnosti politsii (za materialamy zarubizhnykh informatsiinykh dzherel)"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 113–120.

Постановка проблеми. Службова діяльність поліцейських традиційно належить до складних видів професійної діяльності, вона супроводжується значними психофізіологічними й фізичними навантаженнями на працівників, багатьма чинниками ризику для їх життя та здоров'я, характеризується стресогенністю, необхідністю протидіяти кримінальному оточенню, застосовувати заходи фізичного впливу, зброю, спеціальні засоби тощо. Дослідження зарубіжних авторів свідчать про те, що складні умови роботи поліцейських нерідко призводять до порушень у психічній діяльності працівників поліції, появи посттравматичних розладів, схильності до девіантної поведінки й професійної деформації, зростання конфліктності, агресивності тощо. Тому в усьому світі важливим напрямом підвищення ефективності функціонування цього правоохоронного органу вважаються організація і проведення спеціальної роботи щодо психологічного забезпечення діяльності поліцейських підрозділів.

Завданням психологічного забезпечення є створення сприятливих умов для оперативно-службової діяльності поліцейських, які б нейтралізували впливи негативних професійних чинників, усебічне забезпечення психічного здоров'я працівників, розвиток здатності успішно протидіяти стресам, конфліктам, емоційному вигоранню та іншим факторам професійного ризику. Національна поліція України є новим правоохоронним органом, в якому досвід психологічного забезпечення наразі практично відсутній.

Стан дослідження. Аналіз теорії та практики організації психологічного забезпечення діяльності поліції свідчить про те, що цим питанням приділяється значна увага в зарубіжних країнах. Науковці розвинених зарубіжних країн, у першу чергу Великобританії, США, Німеччини та Італії, а також Росії (П. Мучинські, М. Свон, Р. Чарльз, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури, Р. Роберг, Б. Г. Бовін, М. І. Мягких, О. Ф. Каравасєв, В. Є. Петров та інші),

розробили принципи, форми, методи і засоби такої роботи; описано багатий досвід роботи практичних психологів.

Метою статті є розкриття основних теоретичних та прикладних підходів, які практикуються в поліціях зарубіжних країн і підтвердили свою ефективність для психологічного забезпечення діяльності поліції. Творче використання концептуальних засад та ідей такого забезпечення, безумовно, буде корисним поліцейським Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. У більшості зарубіжних країн система психологічного забезпечення діяльності поліції являє собою комплекс організаційно-психологічних і психолого-правових заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для оперативно-службової діяльності поліцейських, найкращих можливостей для досягнення максимальних організаційних результатів, задоволення роботою поліції населення й самих поліцейських – власною діяльністю [1–8]. Психологічне забезпечення поліції здійснюють психологи – працівники служб психологічного (соціально-психологічного) забезпечення. Головними завданнями психологічного забезпечення зазвичай є такі: здійснення професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в поліцію, визначення їх психологічної готовності до правоохоронної діяльності, психологічна підготовка поліцейських до виконання своїх обов'язків, проведення психопрофілактичної роботи з персоналом, психологічний супровід професійної діяльності та надання поліцейським психологічної допомоги [4; 5].

У багатьох зарубіжних країнах психологічне забезпечення починається з етапу професійно-психологічного відбору кандидатів, урахування їх індивідуальних якостей і здібностей. У поліції США та Великобританії законодавчо запроваджено тривалі процедури професійного відбору кандидатів, протягом яких вивчається психологічна готовність особистості до роботи в поліції.

На початку 50-х років ХХ століття в США нормативно затвердили перелік якостей, потрібних поліцейському. Це був список, що містив близько 50 складових. Важливе значення надавалось умінню зосереджуватися, працьовитості й завзятості, енергійності, швидкості реакції, винахідливості, вмінню впливати на оточення, виразності мовлення, запасу слів, здатності виражати думки письмово, співпрацювати, логічно міркувати, бути сміливим тощо. У США поліцейським органам усіх штатів рекомендовано керуватися вимогами, які передбачають громадянство США, досягнення певного віку

(21 рік), відсутність кримінального минулого, обов'язкову шкільну освіту, відповідний характер і моральні якості, відсутність фізичних, емоційних і психічних недоліків, проходження співбесіди, що встановлює здатність кандидата до спілкування, емоційні особливості та деякі риси характеру, а також минуле претендента [5; 6].

Пізніше американські вимоги були взяті за основу й конкретизовані в багатьох країнах світу для різних категорій службовців поліції. Наразі основні вимоги до кандидатів в поліцію зарубіжних країн можна об'єднати в чотири групи: а) інтелект та освіта; б) особистість і міжособистісні стосунки; в) темперамент і характер; г) здатність до професійного й особистісного розвитку. Особливо зросла увага до проблеми вивчення психічного стану поліцейського. В усіх поліцейських формуваннях визнано, що зарахуванню претендента на службу в поліцію має передувати його обстеження психологом, під час якого ретельно досліджуються мотивація, інтелект, особистісні й характерологічні особливості кандидатів, їх лідерський потенціал і лояльність, здатність до професійного розвитку. Оцінюються також зовнішній вигляд (охайність, уміння поводитися, фізичний стан), спеціальні знання в галузі поліцейської служби, а також уміння застосувати знання в практичній роботі, вміння вести бесіду, точно виражати свої думки як усно, так і письмово, взаємовідносини з іншими людьми і почуття справедливості, розсудливість під час ухвалення рішень, знання поліцейської етики, здатність діяти в кризових ситуаціях і контролювати при цьому обстановку, вміння аналізувати ситуацію. Інструментами психологічного обстеження є співбесіди з кандидатом, суб'єктивні опитувальники й об'єктивні тести, ділові та рольові ігри, поліграфні опитування та тренінги [1; 2; 5; 7].

У деяких землях Німеччини в процесі вступних іспитів передбачено використання елементів психологічного тренінгу, які дозволяють психологам приймальної комісії вивчити стиль спілкування абітурієнтів, їх комунікативні навички, соціальну компетенцію, психологічну готовність до служби та наявність відповідних особистісних і психологічних якостей [2].

Зазвичай бесіду з кандидатом проводить або чиновник кадрового апарату, або (в невеликих поліцейських формуваннях) особисто начальник поліції. Кандидати, що пройшли співбесіду, заповнюють документ, який є одночасно заявою з проханням про прийом, короткою анкетною та зобов'язанням дотримуватися правил несення служби. Іноді в такому документі

міститься самооцінка кандидатом своєї особистості, наприклад своєї рішучості, швидкості реакції тощо. Якщо результати співбесіди й дані документу виявляються задовільними, начальник видає наказ про зарахування в поліцію, що, зазвичай, означає направлення на навчання й подальше проходження служби впродовж певного терміну під керівництвом наставника [2].

Нерідко прийому на роботу передують конкурси. Оголошення про конкурс, його умови й терміни публікуються в спеціальних виданнях чи листівках, що вивішуються в громадських місцях або поміщаються в газетах. Першою стадією конкурсу є усна співбесіда. Її результати визначаються кількістю набраних балів. Потім оцінюються об'єктивні дані кандидата, рівень освіти, попередня служба в армії, наявність нагород тощо. Друга стадія складається з усних і письмових іспитів, характер яких залежить від того, яка посада підлягає заміщенню. За результатами конкурсу складається список кандидатів, зазвичай у порядку зменшення кількості балів. Відібрані кандидати зараховуються на службу в поліцію із проходженням випробувального строку. У США він не перевищує одного року, у Великобританії – двох. У період випробувального строку кандидат проходить первинне навчання й несе службу під керівництвом наставника. До кінця випробувального строку оцінюються міра підготовленості кандидата і його здатність нести службу, увага приділяється при цьому особистісним якостям. Робота впродовж випробувального строку має вирішальне значення для остаточного зарахування на службу. Після закінчення випробувального строку поліцейський вважається підготовленим до служби, і на нього повністю поширюються всі правила її проходження [5; 9].

Наразі психологічні або психосоціальні служби працюють у поліціях усіх розвинутих країн. У Німеччині Міністерство внутрішніх справ створило психосоціальну службу, яка функціонує в кожній поліцейській президії (структурно відповідає обласному управлінню). Неодмінною умовою для роботи соціологом і психологом є наявність базової університетської освіти в галузі соціології, практичної та клінічної психології. Перед поліцейською соціальною службою стоять такі завдання: профілактика суїцидів, допомога службовцям у разі гострих стресових ситуацій, а також у разі виникнення депресії чи страхів, своєчасне психотерапевтичне консультування службовців поліції, коучинг для вищого керівного складу. Крім того, до сфери діяльності цього інституту

поліції належить проведення лекцій, семінарів і тренінгів із таких тем: психічні захворювання, профілактика суїцидів, посттравматичні стресові розлади, нервові зриви після виконання складних в емоційному плані завдань тощо [2].

Діяльність поліцейської психосоціальної служби в Німеччині ґрунтується на принципах добровільності, гуманізму, законності та науковості. Допомога надається службовцям у разі потреби, служба орієнтується на добровільне бажання клієнтів в отриманні консультацій, але у випадках необхідності може відбуватися втручання психологів у кризові ситуації. Однією з головних вимог роботи служби поліції є конфіденційність; відомості про консультації й осіб, що звернулися по допомогу, не розголошуються, що регламентується відповідними статтями Кримінального кодексу. У поліції Баварії існує також інститут службовців, які на громадських засадах виконують роль консультантів з питань гендерної рівності в поліції, мобінга з питань різних залежностей (алкогольна, ігрова, комп'ютерна, харчова, а також різні фобії). Консультанти підпорядковуються безпосередньо керівникові підрозділу, вони входять до робочої групи Міністерства внутрішніх справ і раз на рік зобов'язані проходити підвищення кваліфікації, де їм у формі тренінгу викладаються питання права, а також новітні досягнення практичної психології та соціології відповідно до напрямів роботи. Головне завдання консультантів полягає в попередженні виникнення соціально-психологічної дезадаптації службовців поліції, у своєчасній реакції на проблему, яка виникла, негайному забезпеченні професійної допомоги для ефективної корекції або нейтралізації негативних психоемоційних станів [2].

У деяких землях Німеччини (наприклад, при поліцейській президії м. Мюнхена) створено також Центральні психологічні служби поліції. Її завдання зачіпають концептуальні проблеми діяльності поліції, а саме: а) організаційний розвиток поліції й роботу з персоналом; б) підтримку оперативної поліцейської діяльності, допомогу в розслідуванні злочинів; в) консультування поліцейських, профілактику постстресових розладів, співпрацю з клініками, психотерапевтами, медичною поліцейською службою, служителями церкви, профспілками й іншими інститутами поліції; освіту та підвищення кваліфікації поліцейських в галузі прикладної та юридичної психології.

Поліцією Німеччини узяті на озброєння нові методи й принципи поліцейського менеджменту. Наприклад, у Баварії вони реалізуються

в ефективній системі тренінгів антистресової та комунікативної спрямованості й тренінгів для керівного складу, які розробляє, організовує й проводить психологічна служба поліції. Використання психологічних тренінгів починається ще в навчальних закладах поліції з вивченням предмета «Професійна комунікація, конфліктологія». Мета викладання цього предмета – навчити поліцейського адекватно реагувати на проблеми, що виникають, застосовувати для їх вирішення психологічні та комунікативні засоби, а не владні повноваження. Після закінчення закладу (школи або інституту поліції) для всіх службовців є обов'язковим проходження психологічних тренінгів для підвищення кваліфікації (мінімум один раз на три роки). Співробітниками Інституту підвищення кваліфікації поліції Баварії розроблений базовий поліцейський антистресовий комунікативний тренінг (ПАКТ), який проводиться впродовж двох тижнів і має на меті оптимізацію психологічних умінь і навичок [2].

Для керівного складу поліції Баварії розроблено тренінг, в якому беруть участь керівники поліцейських президій, великих підрозділів, начальники служб, керівники комісаріатів і відділів. Одним з головних завдань такого тренінгу є формування мотивації до зміни стереотипів і стилів керівництва, вивчення теорії й практики колегіального та ситуативного управління. Тренінг складається з чотирьох модулів; у першому головна увага приділяється формуванню навичок саморефлексії й оптимізації соціальної компетенції керівника. Теми другого модуля – «Управління стресом», «Робота з групою і формування команди». Третій модуль присвячено питанням внутрішньої мотивації й мотивації персоналу. Четвертий передбачає поглиблення знань і вмінь, отриманих у перших трьох модулів; увага приділяється перенесенню досвіду в повсякденну діяльність керівника [2].

Центральна психологічна служба має можливість здійснювати моніторинг і психологічний супровід керівників упродовж трьох років з моменту їх призначення; постійно практикується посттренінговий супровід керівників, який може виражатися у формі коучинга, супервізорства або інтервізорства залежно від цільової групи та завдань тренінгу. Тренінг, що проводиться впродовж 12 років, показав позитивні результати і довів свою дієвість.

Із метою підвищення ефективності психологічного супроводу професійної діяльності в поліціях більшості зарубіжних країн широко застосовується технологія соціально-психоло-

гічного тренінгу. Такі тренінги мають декілька цільових призначень. Основними цілями є розкриття особистісного потенціалу та перспектив професійного росту поліцейських; виявлення здібностей і можливостей працівників; допомога у протидії кризовим явищам, протидії стресам та емоційному вигоранню; розвиток комунікативних навичок; допомога поліцейським у плануванні життя й службової кар'єри тощо. Тренінг переважно ґрунтується на засадах гуманістичної психології, досвід його використання в поліцейських школах, зокрема м. Брамсхіл (Великобританія), свідчить про інтерес до нього з боку працівників поліції та його високу ефективність для професійної діяльності. Окремі тренінги присвячено спеціальній управлінській підготовці поліцейських менеджерів, їх тематика є такою: «Підготовка до проактивного поліцейського управління», «Побудова команди поліцейського підрозділу», «Ефективне поліцейське лідерство», «Антикризовий поліцейський менеджмент», «Поліцейський менеджмент і дотримання прав людини», «Розвиток комунікативних умінь поліцейських менеджерів» тощо [10].

Аналіз публікацій також свідчить про те, що у процесі психологічного забезпечення в поліцейських організаціях зарубіжних країн багато уваги приділяють підтриманню рівня працездатності й позитивного емоційного стану працівників, забезпеченню поліцейським допомоги у вирішенні проблемних ситуацій і конфліктів, підтримці соціально-психологічного клімату в організації тощо. Це здійснюється з використанням багатьох методів, засобів і прийомів. Так, під час призначення поліцейського на певну зміну в поліції Нью-Йорка (США) враховуються його індивідуально-психологічні цикли – поведінковий, фізичний і психологічний; таке врахування суттєво підвищує ефективність роботи працівника й зменшує стомлюваність. Дослідження науковців (С. Алдвін, Е. Янгстром та ін.) присвячено зменшенню негативного впливу шкідливих чинників професійної діяльності на психіку та здоров'я поліцейських, підтримці їх працездатності, розвитку стресостійкості, розробці методів аутотренінгу та психологічної релаксації [9–11].

Напрями психологічного забезпечення діяльності поліції в Іспанії можна диференціювати, виділивши чотири основні: а) психологічний супровід оперативно-службової діяльності; б) науково-дослідницький напрям; в) психологічна підготовка персоналу; г) психологічний відбір та визначення придатності поліцейських до несення служби. Психологічний супровід

персоналу поліції має на меті консультування й допомогу в разі професійних ускладнень, здійснення всіх видів психологічних послуг, пов'язаних зі стресом, індивідуальне та групове консультування. Супровід також передбачає участь і надання допомоги в рішенні оперативно-службових завдань, ведення переговорної діяльності в ситуації захоплення заручників і в разі загрози терористичних актів, розробку психологічних портретів по широкій низці професійних завдань, проведення психологічних експертиз тощо [8]. Науково-дослідницький напрям охоплює вивчення й оцінювання ефективності психологічного тестування під час відбору кадрів у поліцію, аналіз ефективності навчальних програм підготовки поліції, прогнозування можливих злочинів, вивчення причин використання наркотичних речовин, попередження побутового та сімейного насильства тощо.

З метою відбору персоналу в поліцію Іспанії всі кандидати проходять психологічне обстеження, а після його закінчення проводиться поглиблене клінічне вивчення кандидатів. Психологи використовують Мінесотський багатофакторний особистісний опитувальник (MMPI), 16-факторний опитувальник Р. Кеттелла (16 PF) і Каліфорнійський психологічний опитувальник (CPI). Також використовуються тести ділових ситуацій, кандидатам показують близько 100 ситуацій із поліцейської практики, на які необхідно певним чином відреагувати.

Психологічне забезпечення працівників поліції Іспанії здійснюється на різних етапах навчання поліцейських. На початковому рівні здійснюються розвиток у поліцейських професійно значущих якостей (уваги, спостережливості, пам'яті та ін.), навчання спілкуванню з населенням, колегами й засобами масової інформації, навчання вмінню знімати стреси, які негативно впливають на самопочуття та стан здоров'я. Молодих поліцейських учать розуміти свою роботу в складному й динамічному соціальному полі, розвивають у них соціальні уміння, здатність до вирішення проблем. На етапі підготовки управлінської ланки поліції увага спрямовується на розвиток уміння керувати й вирішувати складні проблеми, координувати дії співробітників, організувати розкриття злочинів. Для вдосконалення взаємовідносин із громадянами увага спрямовується на набуття навичок вирішення конфліктів у процесі спілкування. Поліцейських також учать налагоджувати контакти з різними групами населення, дітьми, жінками, представниками різних національностей [8].

У процесі психологічного супроводу діяльності поліції Російської Федерації значна увага приділяється розробці спеціальних програм, спрямованих на здійснення психопрофілактичної роботи з особовим складом. Психопрофілактичні й психокорекційні заходи мають на меті зняття негативного впливу стресу: зняття робочої напруги, що виникає під час професійної діяльності, підвищення адекватної професійної мотивації, вирівнювання балансу між витраченими зусиллями й отримуваною нагородою. У разі появи й розвитку виявів емоційного вигорання у працівника увага звертається на поліпшення умов праці (організаційний рівень), характер взаємовідносин, що складаються в колективі (міжособистісний рівень), особливості реакції, захворюваність (індивідуальний рівень). З метою попередження виникнення емоційного вигорання розраховується й вдумливо розподіляється робоче навантаження; поліцейських учать переключенню з одного виду діяльності на інший у рамках виконання загальних професійних обов'язків, розвивають здатність виробляти оптимальні варіанти поведінки в разі виникнення конфліктних ситуацій [1; 4].

У поліції Росії практикуються такі цікаві напрями психологічного забезпечення: допомога у визначенні короткострокових та довгострокових цілей; навчання використанню «тайм-аутів», періодів відпочинку в робочий час; вироблення навичок саморегуляції; забезпечення стратегії й тактики професійного розвитку та самовдосконалення (обмін професійною інформацією з представниками інших служб, курси підвищення кваліфікації, конференції та ін.); опрацювання можливостей уникнення непотрібної конкуренції в правоохоронних органах; насичення сфери спілкування позитивними емоціями, вироблення навичок саморефлексії; планування заходів з підтримки хорошої фізичної форми, у тому числі з урахуванням станів втоми, що виникають у процесі виконання професійної діяльності.

Основними складовими програми психологічного супроводу працівників поліції є формування уявлень про емоційне вигорання, розвиток комунікативної компетентності, навчання конструктивній поведінці в конфліктах, розвиток навичок саморегуляції, заняття з аутогенного тренування, розвиток цілепокладання й управління часом [7].

Як основні засоби та процедури досягнення необхідних результатів у плані психопрофілактики та збереження психологічного здоров'я працівників поліції використовуються такі

засоби, як дихальна техніка, прогресивна м'язова релаксація за Джекобсоном, аутотренінг за методом Шульца, медитація, психотехнічні вправи, арт-терапія, методи візуалізації, сенсорна інтеграція, психодіагностика на вході й виході.

Значна увага в Росії приділяється психологічному супроводу керівників поліції. При цьому враховуються такі принципи:

1) психологічний супровід здійснюється планомірно й системно, починаючи з моменту, коли працівника уперше призначають на керівну посаду, що забезпечує надання своєчасної допомоги в разі виникнення складнощів в управлінській діяльності;

2) робота проводиться цілеспрямовано, з орієнтацією на позитивний результат – розвиток особистості в цілому й управлінської компетентності зокрема;

3) психологічна робота проводиться з урахуванням динаміки ситуації та розвитку професійно важливих якостей керівника, що виявляються в процесі моніторингу професійно-управлінського становлення.

Заходи психолого-педагогічного впливу орієнтуються на успішність у реалізації управлінських повноважень, а також на зону найближчого особистісного та професійного розвитку керівника [4; 7].

У поліції Російської Федерації практикуються різні типи психологічного консультування новопризначених керівників, а саме: *консультація-підтримка*, коли під час зустрічі обговорюються поточні психологічні проблеми управлінської діяльності, формується готовність керівника до конструктивної співпраці з психологом; *консультація-навчання*, метою якої є підвищення рівня знань керівника з питань психології управління колективом, взаємодії з підлеглими, ефективної організації колективної діяльності та вибору стилю керівництва; *консультація-тренінг*, за якої формуються практичні вміння щодо техніки взаємодії керівника з підлеглими та іншими особами, з якими доводиться взаємодіяти у рамках службової діяльності; під час проведення цієї консультації використовуються ділові ігри, моделювання професійних ситуацій, мозковий штурм та інші активні методи; *консультація-корекція*, коли в рамках зустрічей психолога та керівника проводиться корекція негативних станів або установок особистості з використанням різних технік і вправ. При цьому обговорення ситуації, емоційна підтримка й надання необхідної психологічної інформації виступають фоном ко-

рекційних впливів. Відзначається, що системна робота психологів з керівниками на першому етапі управлінської кар'єри забезпечує своєчасне виявлення проблем розвитку управлінського потенціалу й дозволяє визначити подальші напрями корекційно-розвиваючої роботи [1].

Значна увага приділяється також розробці та впровадженню програм психологічної реабілітації для поліцейських, які постраждали від наслідків посттравматичного стресу. Такі програми сприяють відновленню психологічної готовності поліцейських нести службу, підвищують рівень адаптаційних можливостей особистості в умовах повсякденної діяльності, збільшують стійкість до впливу стресогенних чинників, підтримують мотивацію подальшої служби в органах внутрішніх справ Російської Федерації.

Так, у процесі психологічного супроводу поліцейських широко використовуються технології подолання внутрішньоособистісних конфліктів, які нерідко супроводжують професійну діяльність працівників. Такі технології бувають *когнітивними* (спрямованими на раціональну сферу особистості), які охоплюють: 1) позитивне тлумачення ситуації і знаходження в ній позитивних моментів; 2) рольову поведінку, коли особою приймається певна роль, і поведінка будується відповідно до неї; 3) ідентифікацію особи з більш успішними працівниками, з більш потужними організаціями й об'єднаннями. Використовуються також *емоційні* технології, до яких належать: 1) відмова від сумнівних ситуацій, які, на думку суб'єкта, спричиняють проблеми, що призводять до негативних емоційних переживань; 2) витіснення, заміщення й сублімація негативних емоцій і хворобливих відчуттів [7].

Висновки. Досвід роботи поліцейських менеджерів і психологів розвинутих зарубіжних країн свідчить про зростання уваги до вивчення психологічних чинників ефективності роботи поліції, створення належних умов для збереження фізичного та психологічного здоров'я персоналу, проведення психологічного супроводу роботи поліцейських. Діяльність поліцейських належить до числа складних, вона супроводжується значними фізичними й психологічними навантаженнями на працівників, нерідко несе загрози для їх життя і здоров'я. З метою підвищення ефективності діяльності поліцейських Національної поліції України важливо здійснювати спеціальне професійно-психологічне забезпечення їх професійної діяльності, спрямоване на здійснення

ефективного професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в поліцію, визначення їх психологічної готовності до правоохоронної діяльності, психологічну підготовку поліцейських до виконання своїх обов'язків,

проведення психопрофілактичної роботи, надання поліцейським усебічної психологічної допомоги та впровадження в діяльність поліцейських сучасних психологічних технологій.

Список використаних джерел

1. Бобкова И. Е. Психологическое сопровождение профессионального развития руководителей структурных подразделений территориальных органов внутренних дел на начальном этапе управленческой карьеры / И. Е. Бобкова // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2014. – № 2 (57). – С. 27–30.
2. Литвинова Г. А. Социально-психологическое обеспечение деятельности полиции Баварии (Германия) / Г. А. Литвинова // Юридическая психология. – 2010. – № 3. – С. 32–36.
3. Мучински П. Психология, профессия, карьера / П. Мучински. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2004. – 539 с. : ил. – (Мастера психологи).
4. Поляков А. В. Психологическое сопровождение сотрудников полиции / А. В. Поляков // Ученые записки СПбГИПСР. – 2014. – Т. 22, вып. 2. – С. 53–57.
5. Свон Р. Д. Эффективность правоохранительной деятельности и ее кадровое обеспечение в США и России / Р. Д. Свон. – СПб. : Алетейя, 2000. – 296 с.
6. Чарльз М. Т. Современное состояние и перспективы профессиональной подготовки сотрудников полиции (милиции) США и России / М. Т. Чарльз. – СПб. : Алетейя, 2000. – 268 с.
7. Федотов А. Ю. Системно-структурный подход в профессиональной подготовке сотрудников ОВД / А. Ю. Федотов // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2015. – № 1 (60). – С. 3–6.
8. Цветков В. Л. Полицейская психология: опыт Испании / В. Л. Цветков // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2014. – № 4. – С. 86–90.
9. Aldwin C. M. Stress, coping, and development, Second Edition: An Integrative Perspective / C. M. Aldwin. – New York : Guilford, 2007. – 432 p.
10. Hardiness Training for High Risk Undergraduates / Salvatore R. Maddi, Deborah M. Khoshaba, Keith Jensen et al. // NACADA Journal. – 2002. – Vol. 22 (1). – Pp. 45–55. – DOI: <http://dx.doi.org/10.12930/0271-9517-22.1.45>.
11. Shift work and sleep: the Buffalo Police health study / Luenda E. Charles, Cecil M. Burchfiel, Desta Fekedulegn et al. // Policing: An International Journal of Police Strategies & Management. – 2007. – Vol. 30, Issue 2. – Pp. 215–227. – DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/13639510710753225>.

Надійшла до редколегії 23.03.2016

BARCO V. I., OSTAROVICH V. P., BARCO V. V. ОПЫТ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИЦИИ (ПО МАТЕРИАЛАМ ЗАРУБЕЖНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ)

Освещены основные формы и методы психологического обеспечения профессиональной деятельности полицейских в развитых зарубежных странах. Раскрыты психологические условия осуществления психологами и руководителями эффективной психопрофилактической работы с полицейскими. Сделан акцент на современных концепциях психологического обеспечения деятельности полиции, призванных обеспечить психологическую профилактику проблем в полицейской организации, предупреждение конфликтов, стрессов, эмоционального выгорания полицейских.

Ключевые слова: *полиция, психологическое обеспечение, психопрофилактическая работа, психологический отбор, руководители, профессионально-психологический тренинг.*

BARKO V. I., OSTAROVICH V. P., BARCO V. V. EXPERIENCE OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE POLICE ACTIVITIES (BASED ON THE MATERIALS OF FOREIGN INFORMATION SOURCES)

It is noted that the activities of police officers belong to the complex ones, it is accompanied with significant physical and psychological stress on police officers, often contains threats to their life and health.

The basic forms and methods of psychological support of professional activities of police officers in the developed foreign countries have been highlighted in the article; as well as psychological conditions of realizing effective psychological and preventive work with police officers by psychologists and managers have been revealed. The focus has been made on modern concepts of psychological support of police activities to ensure the psychological prevention of the problems within the police, prevention of conflict, stress, burnout of police officers.

The conditions of implementation and modern technologies of psychological support of the police activities have been revealed. It is stated that psychological support in most developed countries is viewed as a set of organizational and psychological, psychological and legal measures aimed at creating optimal conditions for the operative and service activities of police officers, the best opportunities to achieve maximum organizational results, restitution of people by the police work and police officers by their own activities.

Keywords: *police, psychological support, psychological and preventive work, psychological selection, managers, professional and psychological training.*

УДК 159.923

О. В. ГЕРАЩЕНКО,

аспірант кафедри психології та педагогіки

факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДИСФУНКЦІОНАЛЬНА СІМ'Я ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО БРОДЯЖНИЦТВА

Проаналізовано проблеми сімейного виховання підлітків, схильних до бродяжництва. Окреслено сучасний стан наукових розробок цієї проблеми. Визначено роль і функції сім'ї у вихованні підлітків. Розглянуто зміст психологічних новоутворень підліткового віку, які викликають напруження сімейної системи. Подано класифікації дисфункціональних сімей. Визначено зміст і різновиди помилок виховання підлітків як причин соціально-психологічної дезадаптації їхніх сімей.

Ключові слова: *підлітки, бродяжництво, виховання, дисфункціональна сім'я, соціалізація.*

Gerashchenko, O.V. (2016), "Dysfunctional family as the factor of socialization of adolescents prone to vagrancy" ["Dysfunktsionalna simia yak faktor sotsializatsii pidlitkiv, skhylnykh do brodiashnytstva"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 120–124.

Постановка проблеми. Увага до соціального становища дітей і підлітків, допомога та сприяння їхньому розвитку й освіті, їх соціальний захист є, безсумнівно, одним із ключових завдань сучасного суспільства, вирішення якого дозволяє з оптимізмом прогнозувати майбутнє держави. Водночас триваюча соціально-політична та економічна криза продовжує поглиблювати проблеми, пов'язані з народженням та вихованням дітей: у сферах освіти, медичного забезпечення, культури, забезпечення основних потреб тощо. Це призводить до низки наслідків, зокрема до безпритульності та бездоглядності дітей і підлітків. У цьому контексті однією з актуальних соціальних та психолого-педагогічних проблем є бродяжництво дітей і підлітків.

На відміну від бродяжництва дорослих, зумовленого, як правило, їх бездомністю, відсутністю належного житла або можливостей його мати, бродяжництво підлітків має в основному інші причини. Основною з них є втеча з дому, навчального чи медичного закладу, причому частка підлітків, які втікають з домівок, значно вища [1, с. 226].

Сім'я – це стійка відкрита система, елементами якої є її члени, між ними встановлюються

різні види зв'язків (кровні, психологічні, економічні та ін.), динаміка яких зумовлює процес розвитку дитини. У психологічній літературі поширена думка про те, що жодний інститут, крім сім'ї, не здатний зробити стільки хорошого у вихованні дитини (адже ніхто, крім батьків, не любить її більше) і в той же час не в змозі потенційно спричинити їй стільки ж шкоди.

Переживання підлітком нормативної кризи вікового розвитку нерідко виражається через різноманітні поведінкові реакції, які за формою є девіантними, а за змістом та наслідками – асоціальними (конфліктність й агресивність у сім'ї та школі, адикції, проміскуїтет, прояви емансипації та надмірного наслідування, дрібні правопорушення тощо). Поряд із тим відсутність сім'ї або її дезадаптивність створює, на думку І. В. Макарова та О. О. Резакова, «... підґрунтя для того, що діти почувають себе самотніми та починають існувати поза сім'єю, спочатку на емоційно-відстороненому від неї рівні, а потім і фактично проживаючи окремо від неї, здійснюючи втечі або прагнучи до бродяжництва» [2, с. 4].

Тому вивчення психологічних чинників сімейної дезадаптації підлітків є актуальним для